

IN MEMORIAM

FÈLIX MESTRES I PUIG DE LA BELLACASA

Nascut a Barcelona el 1929, va cursar estudis de física i d'enginyeria industrial que no arribà a completar. En la seva vida professional va ser empresari, però per sobre de tot sempre va ser un home inquiet, interessat per l'art, la història i el patrimoni. Net del pintor Fèlix Mestres Borrell, autor de pintures murals a l'Acadèmia de Ciències, al Col·legi de Notaris i al Saló Sant Jordi de la Generalitat, sempre es va considerar amb l'obligació de reivindicar la memòria del seu avi, molt reconegut i guardonat en vida, però oblidat com tants altres després de la seva mort, potser a causa del seu estil massa academicista. L'any 2016 assolí dedicar-li una exposició d'homenatge sota el títol *Mestre de mestres*, amb la col·laboració de la Fundació Cabanas. Semblantment va cedir els papers del seu avi a l'Arxiu Nacional de Catalunya i l'obra al Museu de Montserrat. Ja en posseïen el MNAC, el Prado i el Museu de Terrassa, on té una sala permanent. Col·leccionista impenitent, es va centrar en les rajoles fetes amb la tècnica de corda seca, de les quals posseïa una excel·lent mostra.

Resident a Vallldoreix, va ser un home implicat en la vida cultural de la població. Durant un temps ostentà la presidència dels Amics de la Unesco i del VEN (Vallldoreix Espais Naturals). Membre actiu de Firart, participava amb assiduitat als tallers de model al natural i a les exposicions anuals de l'entitat. També s'integrà en el GEL. Interessat per l'origen

del nom de Vallldoreix, aconseguí una còpia microfilmada dels pergamins medievals que es troben a la British Library, publicant una notícia a la revista *Gausac*. Implicat en la cosa pública, assistia regularment a totes les sessions plenàries de l'EMD de Vallldoreix, on també intervenia. El 2013 va actuar de pregoner de la Festa Major. Uns anys abans, el 2004, havia promogut un inventari dels arbres de Vallldoreix i la seva posterior publicació (2006). Membre de la Taula de Patrimoni de participació ciutadana, vinculada al Consell de Cultura, va ser un gran defensor del jaciment romà de Can Cabassa, abans i després de la seva excavació arqueològica. Tanmateix, no assolí mai que el Museu organitzés una exposició pública dels materials trobats, ni la publicació d'una monografia, ni que s'arribés a fer una presentació didàctica de les minses restes de la vil·la, salvaguardades en la planificació urbanística del nou barri. També va col·laborar de forma molt dinàmica en l'elaboració dels primers llistats d'elements arquitectònics a protegir, que més tard serviren de base per a la confecció del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic.

Personatge d'una gran bonhomia i bona voluntat, es va mantenir actiu fins a una edat molt avançada. Va morir als 92 anys, el 21 de maig de 2021. A ell dediquem l'epitafi romà *Sic tibi terra levis*.

IN MEMORIAM EULÀLIA AULADELL I XERCAVINS

Santcugatena de soca-rel, va néixer l'any 1924. Els seus pares van regentar uns anys la Fonda del cal Ventura, a la plaça de Barcelona, de manera que popularment se la coneixia com la Laieta de cal Ventura. El seu pare, Marcel·lí, també era músic i va ser el director de l'Orfeó de Sant Medir. Però sobretot va ser un d'aquells fabulosos pianistes que acompanyaven les pel·lícules de cinema mut en una improvisació constant, ja que no les havien vist prèviament. La seva mare era modista i molt aviat, en acabar l'escola, es posà a ajudar-la i aprendre l'ofici. Es va casar amb en Pere Cortijos i anaren a viure al carrer del Carme. El matrimoni va tenir tres fills i dues filles. Durant les dècades dels cinquanta i seixanta del segle XX, quan encara no s'havia imposat la confecció industrialitzada, assolí fama de molt bona professional vestint a mida moltes famílies de Sant Cugat i també d'estiuejants. Alhora, criada a pagès, exercia de mocadera en les matances del porc a diverses cases, quan se la requeria, però sobretot va treballar molt preparant les botifarres de cal Català. Cada mocadera té el seu petit secret en les barreges de la carn, el salpebrar i les espècies.

L'Eulàlia va ser de les persones que van veure transformar-se la petita vila rural per convertir-se en l'actual ciutat de serveis. D'un poble on tothom es coneixia i saludava, a una població anònima que viu

preferentment als nous barris i sobretot a les zones residencials perifèriques, però ha de baixar al centre si vol comprar o fer un mínim de vida social. Ella, però, no es mostrava nostàlgica pel progrés i no hauria canviat aquesta nova ciutat de carrers ben pavimentats i de cases amb calefacció a l'hivern pels de la seva infància, plens de fang i amb una única llar de foc a la cuina menjador. Una vegada jubilada va descobrir la pintura i va trobar en ella una forma de realització personal. Ja amb noranta anys va escriure, a mà, un relat sobre el seu pare, un músic prometedori que va morir molt jove, als 33 anys, quan ella amb prou feines en tenia un. Era aquella època, sense la medicina dels antibiòtics i les dificultats per ingressar en un hospital, en què una pneumònia podia esdevenir mortal fàcilment. Des de la revista *Gausac*, en la tasca de recollir la petita memòria històrica de la gent del carrer, vàrem tenir la satisfacció de publicar aquest petit homenatge en el número 50, del 2017.

Víctima de la pandèmia de la Covid-19, va morir el 21 de setembre de 2021. Rebi el nostre homenatge, agraint-li la col·laboració que va voler tenir amb nosaltres.

IN MEMORIAM

ANTONIO CASTRO VILLALBA

Va estudiar a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona, on obtingué el grau de doctor. Els seus afanys de coneixement el van portar a interessar-se per la història i sobretot pels sistemes constructius que fan possible els diferents estils arquitectònics. Molt aviat va ser professor i més tard secretari del departament de Construccions Arquitectòniques de la UPC. El 1995 va publicar la primera edició de la *Historia de la construcción arquitectónica*, que va esdevenir un llibre bàsic i s'exhaurí ràpidament, de manera que el 1999 es reedità, tornant-se a exhaurir. Des de la seva publicació, aquesta obra ha figurat en totes les bibliografies essencials posteriors, tant del país, com de les universitats iberoamericanes. L'any següent, 1996, publicava la *Historia de la construcción medieval*, editada, com l'anterior, per la UPC. Membre de la *Sociedad Española de Historia de la Construcción*, va impulsar i participar en els seus congressos. Una de les seves preocupacions era localitzar fonts escrites sobre els sistemes constructius i es queixava de la manca generalitzada de descripcions de les estructures i processos de construcció emprats, fins i tot en els edificis més rellevants. Més escassos són, encara, els estudis crítics i de detall de les diferents solucions singulars aportades en els monuments. Igualment feia notar el poc interès que han despertat els estudis sobre contractes d'obres arquitectòniques i les visures posteriors.

Va col·laborar amb el catedràtic Fructuós Mañà en la determinació dels problemes estructurals del monestir de Sant Cugat. El 1992-93 va dirigir l'obra de restauració del claustre, col·locant els nous tensors a les quatre naus, en aquest cas no pas barres rígides com havia fet Elies Rogent, sinó múltiples cables d'acer ancorats a una corretja de formigó armat perimetral a les façanes del claustre, posteriorment recoberta per una llosa estreta dels mateixos carreus que hi havia. Semblantment va tornar a la verticalitat les columnes del claustre romànic, en una obra titànica que obligà a estintolar totes

i cada una de les arcades i es van canviar una seixantena de columnes que mostraven signes d'esgotament del material, ja que a causa de la seva inclinació els darrers segles únicament treballaven per una ínfima part de la base, on concentraven tota la càrrega superior. La pedra utilitzada per a les substitucions també és calcària nummulítica de Girona. Totes elles estan marcades amb un petit cercle que facilita la identificació. També va canviar les bases trencades per sobreesforç de compressió. Quant al pati del claustre, va ser partidari d'eliminar tot l'arbrat, que no tenia valor històric ni res a veure amb el que existia en època monacal, ja que havia estat plantat després de l'exclaustració, els segles XIX i XX. Amb aquesta acció, molt criticada pels romàntics, assolí una major ventilació, va disminuir la humitat ambiental i va aturar la degradació superficial dels carreus de les façanes del jardí central. És, també, l'autor de la nova vora de la planta de l'església paleocristiana com un ratllat de secció de plànol, un concepte tècnic de difícil lectura i comprensió per al visitant no especialista. Va projectar una vorera perimetral a les galeries a fi d'evitar al màxim possible les infiltracions de l'aigua de pluja als fonaments de les galeries romàniques. Amb igual intenció, va col·locar un tub provisional de recollida de l'aigua pluvial de les teulades nord de l'església, per expulsar-la directament al clavegueram. Un tub que, a desgrat seu, ha romàs en funcionament durant trenta anys.¹

A ell, doncs, devem la visió actual del claustre romànic del monestir de Sant Cugat del Vallès. Va morir el 5 de novembre de l'any 2020.

¹ Sobre aquesta obra, veieu PASTOR MONGRELL, Alfred (2000): «Les darreres restauracions del monestir de Sant Cugat del Vallès». *Gausac*, núm. 16.

IN MEMORIAM SIMON JAMES KEAY

Nascut a Londres el 1954, ciutat en què es llicencià en arqueologia el 1977; l'estiu d'aquell any començà a freqüentar les excavacions d'Empúries. El fet de tenir una àvia vallesana li proporcionà l'avantatge de parlar l'idioma i d'aquesta manera participar més activament en els debats científics. En aquella època estava molt interessat en l'estudi de les àmfores i el seu comerç mediterrani, especialment en les importacions nord-africanes a la Tarraconense, durant els segles III i IV. Arran de la nostra coneixença, el 1981 va passar uns dies a Sant Cugat a fi de poder analitzar els materials inèdits trobats en les cales arqueològiques fetes per l'arquitecte Jordi Ambrós, amb la finalitat d'examinar els fonaments del monestir de Sant Cugat en diversos punts. Entre aquests materials va poder identificar àmfores de procedència tunicina datables a cavall dels segles III i IV i altres materials d'aquesta època. Això va ser particularment rellevant per a la nostra història local, perquè provava l'existència d'aquests contactes comercials entre l'entorn barceloní i l'àrea de Cartago. Existia la tradició que la difusió del cristianisme al territori català s'havia produït, en bona part, gràcies a la influència nord-africana, zona que havia donat personatges tan notables com el bisbe màrtir sant Cebrià. Amb el comerç no sols viatjaven els productes, sinó també les idees. La llegenda vol que Cugat fos nascut a Scil·li i s'hagués format intel·lectualment a la propera Cartago, d'on marxà vers Barcelona quan es decretà la persecució de Diocleciana, l'any 304. Aquí va trobar la mort pel martiri. La identificació feta per Simon Keay d'objectes d'aquella procedència i època contribuï a donar versemblança al context històric de la llegenda del màrtir.

Fruit d'una estada de tres anys a Catalunya va ser la publicació el 1984 de la seva obra *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean: A Typology and Economic Study. The Catalan Evidence* (British Archaeological Reports – International Series 196). Un llibre que, malgrat els anys transcorreguts, continua essent

un clàssic de referència obligada que obrí camí a altres tesis doctorals sobre la ceràmica de l'antiguitat tardana. El 1985 va ser nomenat professor d'arqueologia a la Universitat de Southampton, en la qual va seguir fins a la seva jubilació el 2020. Una llarga permanència a Tarragona el va portar a impulsar el programa *Ager Tarraconensis Survey*, els resultats del qual es publicaren sota el títol *A Roman Provincial Capital and Its Hinterland. The survey of the territory of Tarragona, Spain (1985-1990)*. El seu interès per l'estudi del comerç marítim va fer que indagés sobre els ports de la Mediterrània, cosa que l'obligà a viatjar a diferents indrets. Durant la seva etapa de director de la British School de Roma (2006-2016), va efectuar importants treballs de recerca sobre el desconegut port imperial de la ciutat. El 2016 va ser nomenat membre de l'Acadèmia Britànica. Va mantenir sempre la seva vinculació amb Catalunya com a membre actiu de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica i en el seu darrer projecte, *Roman Mediterranean Portus*. Afectat per una malaltia neuronal, va morir el 7 d'abril de 2021.

Home irònic, dotat d'un fi sentit de l'humor molt anglès, però també molt català, va destacar per la seva amabilitat i excel·lent relació personal amb els seus col·laboradors. Serà recordat amb afecte, tant pel seu tracte, com per la seva gran competència professional.